

Från klass till klass – frågor runt klassamhällets återkomst

DANIEL BODÉN är fil.dr och lektor i etnologi vid Södertörns Högskola, Huddinge. Han forskar om gränlandet mellan teknik, kultur och social förändring med ett särskilt fokus på frågor om klass och arbetsliv.

De senaste åren har det blivit allt vanligare att ordet ”klass” dyker upp i det offentliga samtalet. Efter en drygt trettioårig frånvaro så hör vi åter såväl politiker som journalister använda ordet för att beskriva samhället. Det har åter blivit vanligt att tala om Sverige som ett land präglad av ”klassklyftor”. 2018 genomförde det oberoende fackliga idéinstitutet Katalys ett omfattande utredningsprojekt med namnet *Klass i Sverige* för att kartlägga ”klassamhället” i det 21:a århundradet. Utredningen är dock endast en i raden av otaliga undersökningar som synliggjort hur det i Sverige råder stora skillnader i fråga om förväntad livslängd och hälsa beroende på var man bor, vilken utbildning man har och hur mycket man tjänar. Iakttagelser av detta slag, och erkännandet av Sverige som ett samhälle präglad av klasskillnader tycks också ha fått effekter också på universitet och högskolor. Studenter skriver uppsatser och ber om att få skriva om klass och 2019 håller Stockholms universitet en nationell doktorandkurs vid namn ”klass och kultur 2.0”. Detta väcker frågor. Vad finns det för olika sätt att se på och förklara klass inom samhällsvetenskap och humaniora? Och hur tillämpas begreppet inom den etnologiska forskningen idag?

DIALEKTISKA OCH VÄRDERANDE BEGREPP

Det finns många olika sätt att tala om klass, så låt oss först gå igenom några allmänna tendenser inom samhällsvetenskapen, innan vi specifikt tittar närmare på hur det använts inom etnologin.

Något förenklat kan man säga att det inom samhälls-

vetenskapen finns två tydliga huvudlinjer. Den ena bygger på vad vi kan kalla för ett "dialektiskt" synsätt, där olika samhällsgrupper tillskrivs namn som speglar hur deras relation till varandra är inrättad. Klasser utgör i detta fall grupper vars relation till varandra är avgörande för den samhällsform som de representerar. Exempel på detta synsätt finner vi i uttryck som slavar och slavägare, livegna och feodalherrar, proletärer och borgerskap, varav ingen gruppering kan diskuteras utan att vi involverar motparten i diskussionen. Den andra linjen kan beskrivas som "värderande", där samhällsmedborgare värderas efter en graderad skala efter olika variabler som exempelvis inkomst eller utbildning.

Ett sådant synsätt gör sig ofta gällande i redogörelser för hur en persons olika "resurser" som t.ex. inkomst eller utbildning öppnar eller utestänger dem från särskilda positioner i samhället. Här blir klassbegreppet för vissa ofta överflödigt. Det är därför heller inte ovanligt att man istället helt enkelt väljer att tala om resursstarka eller resurssvaga, låg-, medel och höginkomsttagare, högutbildade och lågutbildade etc., beroende på vilken variabel man valt att observera (se t.ex. Olin Wright, 2005:1ff). Dessa två huvudlinjer går för enkelt att härleda tillbaka till Karl Marx (1818–1883) och Max Weber (1864–1920).

KLASS I MARXISTISK TRADITION

För Marx betecknade "klass" människors relation till de produktionsmedel genom vilka de försörjde sig. I grunden av Marx teorier låg ett fokus på hur människor socialt organiserade sig för att tillgodose sina grundläggande materiella behov och

hur eventuella överskott fördelats i samhället. Han menade att denna uppdelning under historien sett olika ut, men att den i de flesta fall kretsade kring hur ägandet av produktionsmedel artikulerat sig i olika tider och platser och att denna uppdelning ofta inneburit en grupps utsugning av och dominans över en annan. Han förstod därför historien som en lång och utdragen process där olika klasser – även om de inte alltid benämnts som klasser – utkämpat en kamp mot varandra som alltid slutat med omkullkastandet av samhället som sådant (Marx, 1973). Klass var bundet till en långdragen historisk och materiell process.

Marx fascinerades över hur kapitalismen hade fört med sig aldrig tidigare skådade välståndsökningar, men förfasades över hur dessa välståndsökningar inte gällde för alla. Han förundrades över motsägelsefullheten i ett samhälle som å ena sidan producerade enorma rikedomar och samtidigt tillät fattigdom och misär. Han menade att grunden till denna motsägelsefullhet stod att finna i samhällets ägandeförhållanden, som innebar att ekonomiska värden och med dessa den samhälleliga makten, gradvis ackumulerades hos ett fåtal, medan andra fick se sig fränsprungna och allt mer maktlösa över sina liv.

I likhet med tidigare epoker så är kapitalismen enligt Marx ett samhällssystem där människors försörjning och levnadsätt villkoras av de samhälleliga ägandeförhållandena. Vad som skiljer kapitalismen från tidigare epoker är att utsugning och dominans inte sker genom fysiskt tvång eller våldsmakt, utan till formen av en ekonomisk bytesrelation som till ytan ser rättvis ut, men som i grunden bygger på ett ojämlikt maktförhållande och motsättningar mellan de som lever på att äga

kapital – kapitalister – och de som lever på att sälja sin arbetskraft som en vara – proletärer. Dessa klasser existerar alltså inte var för sig utan är dialektiskt förbundna till varandra: Utan den ena är det omöjligt att tala om den andra. Medan kapitalisten är beroende av arbetskraft för att producera varor är arbetaren beroende av kapitalisten för sin försörjning. Den ena klassens levnadssätt får konsekvenser för den andras livsvillkor och vice versa. I denna relation ligger därför också enligt Marx en strukturellt betingad intressekonflikt: För att konkurrera med andra kapitalister söker kapitalisten tvångsmässigt efter sätt att maximera sina vinster. Detta sker vanligtvis genom att kapitalisten söker sätt att pressa ett större värde ur arbetet än vad arbetaren får betalt för. Det innebär att arbetarnas materiella livsvillkor indirekt blir måltavla för kapitalistens vinstmaximering. I den mån arbetarna genom exempelvis fackföreningar ställer motkrav driver kampen mellan klasserna samhällsprocessen framåt. Hur samhället ser ut vid ett givet tillfälle och de materiella livsvillkor som betingar människors erfarenheter är därför enligt Marx förankrad i maktfördelningen i denna klasskamp (Se t.ex. Marx, 1845).

En grundpelare i Marx historiematerialistiska syn på klass är därför att det sätt som människor inom klasserna inrättar sina liv villkoras av systemet som sådant. Kapitalistens livsform betingas av konkurrensens tvångslagar medan de ekonomiska förhållandenas tysta tvång betingar arbetarnas samhälleliga vara. Klass är på detta vis ett abstrakt begrepp som syftar till att synliggöra de sociala relationer och lagbundenheter runt vilka samhället organiseras. Oberoende av vilka individer de inbegriper är klasserna strukturellt förbundna med varandra i en materiell in-

tessekonflikt som endast kan lösas genom omkullkastandet av samhällssystemet som sådant (Marx, 1973).

KLASS I WEBERIANSK TRADITION

Till skillnad från Marx var ”klass” för Weber ett tidsbundet begrepp. Han menade att klass var ett specifikt fenomen för kapitalismen och att det skulle förstås i relation till det äldre begreppet stånd. Medan människor i tidigare epoker fötts in i sin samhällsposition genom arv och tradition såg Weber i kapitalismen hur människor i högre grad blivit socialt rörliga. Klass var enligt honom en social kategori som tillät sådan rörlighet. Som liberal uppfattade han därför varken kapitalismen eller klassamhället som något problem. Klass blev snarare en fråga om enskilda människors status och förmåga att hävda sig och sin vilja i samhället. Klasserna ställdes därmed inte i någon självklar konflikt med varandra. Istället förstod han förhållandet mellan människor som en marknadssituation där enskilda individers tillträde till olika sektorer och samhälleliga strata villkorades av vilka resurser de förfogade över och hur dessa värderades i de sammanhang där individen agerade. Att vissa människor hade mer inflytande och makt än andra var snarare en fråga om att människor på olika sätt erhöill privilegier eller begränsades i sin sociala rörlighet och i sitt samhälleliga inflytande.

Klass var ett begrepp som ringade in grupper av människor som uppvisade liknande livschanser på grundval av vilka resurser som de förfogade över (Weber, 2019:450ff). De resurser runt vilka människors marknadsvärde värderades kunde vara ekonomiska, men baserades lika ofta

på prestige, individuella kunskaper eller livsstil etc. Anledningen till att vissa individer hade det sämre ställt eller hade lägre status byggde på deras tillträde till viktiga resurser. De avgörande problemen med eventuella orättvisor var därför kopplade till olika former av utestängningsmekanismer som hindrade individers framkomst och villkorade deras livschanser. På detta vis handlar klass i första hand om hur individer, beroende på vilka resurser som läggs i fokus, kan anses vara starkare eller svagare i förhållande till varandra. Som begrepp är det ett sätt att lokalisera individer i förhållande till olika hierarkiska ordningar. Webers klassbegrepp är därför värderande. Det är ett begrepp som beskriver samhällslig stratifiering på grundval av vissa observerbara attribut – ekonomiska, sociala, kulturella. Det är situationsbundet och förhandlingsbart (Jfr Tribe, 2019:75).

KLASS, KULTUR OCH KLASSKAMP

Varianter av båda förhållningssätten återfinns i olika etnologiska tillämpningar. Huruvida tonvikten har legat på det ena eller andra perspektivet har emellertid skiftat över tid, mycket beroende på hur klassbegreppet har ställts i relation till ordet "kultur".

I den historiematerialistiskt orienterade etnologin har människors sociala belägenhet en betydelse för hur de bildar en uppfattning om världen och de former under vilka de tilläts bli delaktiga i kulturbygget. Detta perspektiv är till exempel väl utvecklat i Mats Lindqvists avhandling *Klasskamrater* (1987), om klassformeringen bland järnarbetare i det skånska järnvägssamhället Svedala. Tillsammans med exempelvis Birgitta Skarin Frykmans

avhandling om bagare i sekelskiftets Göteborg och deras resa från skrå till klassgemenskap (1985) och Magnus Wikdahls studie om livsvillkor och kulturell förändring bland varvsarbetare (1992), var den inte bara representativ utan också vägledande för en etnologisk forskning som tog människors plats i produktionen som metodologisk utgångspunkt för en förståelse för det kulturella.

Tillsammans med Wikdahl argumenterade Mats Lindqvist för en "humanistisk marxism" som passade etnologins intresse för den lilla människans vardag (Wikdahl & Lindqvist, 1982). Deras definition av klass stod inte bara i kontrast till den interaktionism som dominerade det etnologiska forskningsfältet. Den tog också spjörn emot den "strukturmarxism" som när det begav sig kommit på modet inom många av etnologins grannvetenskaper och florerade i olika studiecirkelar runt om i svenska universitet.

Genom att lägga tonvikten på vardagens "konkreta dialektik" gjorde de avbön från den upptagenhet vid vardagens detaljrika situationer och den betoning på det enskilda subjektets kreativitet och förmåga att själv förstå och skapa sina villkor, som de menade rädde bland renodlade interaktionister. Samtidigt var den också ett avståndstagande från de tendenser att reducera människors tankar och handlingar till passiva återspeglningar av abstrakta hypotetiser som "historien" eller de "samhälleliga förhållandena" som rädde bland många strukturmarxister (Se t.ex. Scotte, 1982).

Kultur skulle förstås som ett konkret och dialektiskt fenomen. Det var den process genom vilken människor tillsammans skapade mening kring den samhälleliga vardagsverklighet som de levde i, och de sätt på vilka de omsatte denna förståelse i

kollektivt handlande. Människors medvetandeformer ställdes i ett pågående växelspel med samhällets materiella organisation. Kultur blev den gemensamma yta där människors subjektiva handlande skapade strukturella former som återverkade på dem själva som samhälleliga objekt (jfr Kosík, 1978:189ff).

Människans aktörskap placerades i historiens centrum. Problemet var en fråga om identitet och status, givet samhällets organisation av den materiella produktionen inte hade samma inflytande över den kulturella processen. Under kapitalismen var initiativet och deltagandet i den samhälleliga skapandeprocessen strukturellt villkorat, genom ägarförhållanden som gynnade borgarklassen. Riktningen i samhällets utveckling skulle därför förstås som villkorad av hur den materiella makten var klassmässigt fördelad och hur kampen om denna makt kom till konkreta uttryck. Därför blev förmeringen av arbetarnas gemensamma förståelse för klassförhållandena ett viktigt studieobjekt.

Klassmedvetandet, det vill säga arbetarnas förmåga att se sina gemensamma intressen antogs ha avgörande betydelse för deras möjligheter att organisera sig i kampen mot ägarklassen. På detta vis blev den kulturella processen till föremål för en konkret analys av hur människor levde och kollektivt begripliggjorde sina materiella förhållanden och den samhälleliga intressekonflikt på vilken de vilade. Den historiematerialistiska etnologiska forskningen, som på senare år i första hand representerats av Lindqvist, har därför konsekvent återkommit till frågor om hur klassvillkorar människors erfarenhetsrum och inrättande av sina liv i olika tider, vare sig det gäller lönearbetarens, kapitalförvaltarens eller den tillsynes neutralt ingenjörens (se t.ex. Lindqvist, 1985;1987;1996).

KULTUR, ”KLASS” OCH KLASSRESOR

Det måste i sammanhanget nämnas att få etnologer uppehållit något långvarigt intresse för den systembetonade relationen mellan arbete och kapital. Inom etnologin har det förhärskande perspektivet sedan nittioalet snarare varit att klass ”görs” i människors interaktion med varandra. Det dominerande perspektivet har länge varit att klass är avhängigt hur människor som individer i olika situationer aktualiserar olika normsystem. Klass blir i ett sådant sammanhang inte en i det ekonomiska systemet inneboende struktur, utan får oftare beteckna kulturella markörer som klassas enligt olika normsystem. Ett Weberianskt synsätt gör sig påmint, inte i första hand genom forskarnas egna analytiska utifrånperspektiv utan genom hur ett sådant klassbegrepp gör sig gällande ur ett emiskt synsätt.

Detta konstruktivistiska perspektiv gör gällande att klass är en fråga om identitet, och att ett strukturellt och ekonomiskt fokus på klass ignorerar hur också andra identitetskategorier hänger samman med olika samhälleliga maktordningar (Martinsson, 2005). Gemensamma klassintressen tycks i en sådan rörelse ha fått stryka på foten för ett uppmärksammande av hur kulturell skillnad skapar klassmässiga hierarkier.

Detta kan beskrivas som en övergripande omorientering inom samhällsvetenskapen som pågått sedan sjuttioalet. Ett argument bland svenska forskare har till exempel varit att social rörlighet och förhållandevis små inkomstklyftor har gjort det historiematerialistiska klassbegreppet obsolet i det socialdemokratiskt inrättade Sverige. I takt med att den postmoderna kritiken av ”stora berättelser” vuxit och att det stod klart att realsocia-

lismen stod redo att kollapsa tog akademien gradvis avstånd från vad som uppfattades som marxistiskt tankegods. En viktig del av detta tankegods var tanken på den materiella verkligheten som betingande den sinnliga. Istället lanserades ett grundläggande ställningstagande om att det sociala var kulturellt betingat. "Varför hålla sig kvar vid ekonomiska och strukturella begrepp som många människor i egenskap av individer själva inte tillskrev några större betydelse?". Samhällsvetenskaperna gick igenom vad som kallats för en "kulturell" eller "språklig vändning" (Chibber, 2017). "Kultur" pekade här på hur vårt vetande om världen är socialt konstruerat och avhängigt hur de kunskapskategorier och begrepp vi använder för att beskriva den i interaktionen med varandra omsätts i handling och ges institutionaliserade former. Av dessa anledningar kom klassamhället för många samtida forskare att förstås som en marxistisk myt.

Klassamhället är ingen realitet, det görs genom tankar, agens och materialitet till verklighet till följd av den marxistiska diskursens tillfälliga fixering av betydelse. Det är alltså föreställningen om Sverige som ett klassamhälle som skapar arbetare och borgare som antagonistiska klasser. (Lindqvist, 2012:21)

Klassamhället, klasskampen eller klassmotsättningarna fanns inte längre "där ute". Deras vara förutsatte istället att någon realiserade det genom tanke och handling. Klassbegreppet har på så vis blivit ett sätt bland många att försöka fånga den samhälleliga verklighetens sociala olikheter. Det tar plats i en kulturell process där människor i interaktion med varandra "gör" social skillnad genom att positionera sig och andra i värderande skalor utifrån olika tecken och egenskaper

som utbildning, smak, livsstil, kön, sexualitet eller fenotypiska attribut och på detta vis privilegierar vissa människors platstagande i en rådande samhällsordning. Klass blir då inte är någon grundläggande samhällelig relation, utan ett sätt att begripliggöra hur människor "ordnar" sig själva och andra. Klasskampen, och kapitalismen har på detta vis, precis som inom grannvetenskaperna övergetts som studieobjekt för ett fokus på de kulturella villkoren för individuell social rörlighet – klassresor (jfr Sohl & Molina, 2012).

BIDRAGEN I TEMANUMRET

I detta festskrifts nummer finner vi en rad exempel på hur klass aktualiseras inom den samtida etnologin. *Agneta Lilja* skriver om hur klass är "sociala och kulturella konstruktioner i form av grupperingar med olika mycket resurser och inflytande i samhället", som "medvetet och omedvetet utvecklar livsstilsmonster beroende på vilka resurser de har". Hon menar att detta bland annat tar sig uttryck i smakpreferenser som grupperna använder som "tecken" för att identifiera och upprätthålla skillnader mellan varandra. Inte sällan sammanfaller frågan om smak med vad som utgör god "tradition" och etikett inom dessa grupper. Detta visar t.ex. *Birgitta Meurling* i sin artikel om platstagande inom Uppsalasocieteten.

I *Maria Zackariassons* artikel framträder klass i kombination med begreppet social bakgrund genom studenters förmåga att läsa, skriva eller anpassa sig och finna sig tillrätta i den akademiska miljön som i sina normer och krav antas skilja sig från uppväxtmiljön. Ett bidrag som spinner vidare på temat smak och konsumtion

är *Elisabeth Wollins* artikel. Genom att diskutera samtidens ökande tågresa för hon på tal hur konsumtionsval ofta hänger samman med klassbundna ideal och hur framväxande normer runt resande speglar idéer och värden hos en urban medelklass. *Katarina Ek-Nilsson* ser i firandet av en småländsk festdag ett "underdog-" och "klassperspektiv" som ställer land mot stad genom att ironisera över folkligt språkliga attribut som dialekter.

Snarlika perspektiv återkommer också i *Mikael Vallströms* artikel om segregationen i Hälsingland. Vallström argumenterar att relativ rikedom och fattigdom är "en fråga om att ha eller inte ha kapital, köpkraft och värdesatta resurser". Han menar att klass delvis är avhängigt olika individers tillgång till inkomst, förmögenhet och sociala kontakter, men att det likväl är en fråga om utbildning och fullvärdigt medborgarskap.

Den som har tillgång till resurser som sociala nätverk, arenor, kunskaper och det språk som värderas högst i samhället har ett socialt och kulturellt kapital som både är en fördel i utbildningssystemet och på arbetsmarknaden. Följden blir att migranter ofta finner sig "deklasserade" i samtidens Sverige. Liknande tankar gör sig påmind i hur *Florence Fröblig* och *David Gunnarsson* diskuterar klass i ljuset av EU:s direktiv om fri rörlighet. Snarare än att tolka direktiven om fri rörlighet som ett uttryck för det europeiska kapitalets sökande efter billig arbetskraft (jfr Vallström) förklaras klass här som knutet till en människas tillgång till arbete och möjlighet att "bidra till välfärdssystemet genom att betala skatt". De menar att denna access begränsas och beskärs av normativa föreställningar om nationalitet, utbildningskvalifikationer och juridiska migra-

tionspolitiska ramverk som leder till skapandet av en ny klass utan tillgång till samhällets normala service.

Andra etnologer som *Ann Runfors*, har i sina artiklar hämtat ytterligare klassteoretisk inspiration från Beverly Skeggs som i sin forskning vidareutvecklat Pierre Bourdieus teorier om distinktion. Skeggs menar t.ex. att de villkor som omger människor inte bara bygger på tillgången till ekonomiska, sociala och kulturella resurser utan att klass i lika stor utsträckning är ett diskursivt konstruerat klassifikations-system, en "normativ bedömningsstruktur som klassar människor genom att värdera sysselsättningar, livsval och framtidsplaner".

Runfors poängterar dock att ett fokus på hur klass görs inte med nödvändighet behöver bortse från människors strukturella position, som hon menar har en betydelse för hur görandet görs. Hon beskriver hur unga människor som vuxit upp i Sverige med polska föräldrar begripliggör sin klassposition genom vilka resurser de har, vilka resurser de eftersträvar och hur de upplever sina valmöjligheter, givet olika samhälleliga maktordningar relaterade till vithet, etnicitet etc. *Kim Silow Kallenbergs* artikel om före detta kriminella gör på liknande sätt gällande att klass är något som görs genom att människor antingen identifierar sig eller dissocierar med diskursivt "klassade" attribut som "respektabilitet" och andra klassmässigt kodade symboler. Klassbegreppet tar på detta vis plats i ett poststrukturalistiskt forskningsfält. Synsättet att klass bygger på kulturellt konstruerade subjektspositioner aktualiseras också i *Jenny Ingridsdotters* artikel om lantarbetaren "Ecke". I sin analys pekar hon hur olika materiellt (i bemärkelsen byggnader och artefakter) förankrade erfarenheter görs begripliga på

olika sätt mellan generationer, beroende på vilka olika diskursiva ordningar som uttolkaren internaliserat.

I detta urval av klassperspektiv sticker därför *Jenny Gunnarsson Paynes* artikel om surrogatmödraskap ut en aning. Vad Gunnarsson Payne problematiserar är hur de normer runt barnhavandet och kroppen som kringgärdar debatten om transnationella surrogatmödraskap tenderar att framställa vad som i grunden utgör ett ojämnt utbyte, där den ena partens – säljarens – kropp framträder för den barnlöse som en vara, framstår som en rättvis bytesakt på jämlika villkor. Klassaspekten ligger i att surrogatmödrar, genom ekonomins tysta tvång tillsynes är strukturellt tvingade att acceptera överenskommelser som innebär överlämnandet av den egna autonomin och makten över den egna kroppen åt andra. Klass blir här åter ett dialektiskt fenomen där köpare och säljare binds samman i en ofrånkomlig relation som sätter frågetecken kring systemet som sådant.

DE EKONOMISKA FÖRHÅLLANDENAS EKO

Baserat på bidragen i detta temanummer tycks det alltså med vissa undantag råda konsensus inom det etnologiska forskningsfältet om att klass är en kulturell konstruktion. Klass blir då en insikt som framträder i subjektets självmedvetande i mötet med andra, beroende på vilken kulturellt överenskommen värderingsmatris som står detta subjekt till buds. Dess systemkritiska funktion har ersatts med en värderande sådan, där begreppet används för att beskriva hur samhället tolkas och representeras i givna situationer. Klass finns så länge människor själva aktualiserar det i tal och handling snarare än att

vara en analytisk utgångspunkt för att förklara samhällets materiella vara.

Det är uppenbart att betoningen av kulturens samhällsskapande funktion har varit en nödvändig kritik av vulgärmarxistiska dogmer där kulturen betraktats som en passiv återspeglning av strukturella förhållanden. Samtidigt måste vi här fråga oss om inte barnet i all välmening råkat följa med badvattnet ut. Det blir nämligen svårt att med ett fokus på kulturella konstruktioner förklara det samhälle som återkommande beskrivs i rapporter och media. Vi kan inte ignorera hur samhället, under samma tid som klass upphört att användas som ett systemkritiskt och ekonomiskt begrepp har genomgått betydande förändringar.

Att människor till vardags inte talar om sina erfarenheter i termer av klass i någon historiematerialistisk mening betyder inte att de ekonomiska fenomen som det avser att beskriva inte finns. Dessvärre kan vi se att rådande ekonomiska former, samtidigt som klasskampen blivit en ”marxistisk myt” kommit att framstå som naturliga (se t.ex. Lindqvist, 2001). Sociologen Göran Therborn menar att samhället parallellt med samhällsvetenskapens kulturella vändning har genomgått en omfattande ”motreformation”. De sociala reformer och framsteg som löntagare under 1900-talet drivit fram genom facklig och politisk kamp på klassmässig grund har hastigt rullats tillbaka. Klyftorna mellan vanliga löntagare och kapitalägare har vuxit markant. Svenska reallöner har stått stilla samtidigt som företagens vinstuttag har ökat. Ojämligheten mellan svenska kapitalägare och löntagare har faktiskt ökat snabbast av alla OECD-länder (*Society at a Glance 2016 OECD Social Indicators; Economic Survey of Sweden* 2017). Klyftorna är nu tillbaka på samma

nivåer som vid det av strejker och social oro plågade tidiga 1900-talet (Therborn, 2018:97).¹ Statistiken pekar dessutom på att klyftan mellan den andel av nationalinkomsten som består i kapitalinkomster och den som består av löner fortsätter att växa, och parallellt med stagnerande löner har hushållens låneskulder hos banken fördubblats. 2017 låg hushållens skulder på rekordhöga 300 procent av disponibel inkomst. Bankernas tillgångar är idag mer än tre gånger så stora som landets bruttonationalprodukt. Svenska hushåll är låsta till "ekonomins" och räntornas föränderlighet och vardagslivet vilar i kapitalets händer (*Finansinspektionen: Den svenska bolänemarknaden*, 2018). Det betingas i sina grundvalar av relationen mellan de som lever på lön och de som lever på att äga och investera kapital.

Mats Lindqvist har observerat kopplingen mellan klasskampens diskursiva försvinnande och de växande "[k]lyftorna mellan klasserna kapitalägare och arbetare" (Lindqvist, 2012). Iakttagelsen reser frågor om vad det innebär att överge ett historiematerialistiskt klassbegrepp för ett konstruktivistiskt. Kan det vara så, att ett exklusivt fokus kulturella konstruktioner stärker det rådande politiska systemets förmåga att stå emot folkopinionen i sociala och ekonomiska frågor? (jfr Therborn, 2018:147). Vad har frånvaron av en "stor berättelse" för konsekvenser på människors möjligheter att föreställa sig och mobilisera sig för att förändra systemet? Prioriteringen av det kulturella tycks snarast vidmakthålla det nyliberala budskapet "There is no alternative".

Det finns dock ironiskt nog fortfarande de som håller fast vid klasskampen: "Nog pågår det ett klasskrig alltid, men det är min klass, den rika klassen som för krig, och vi vinner", hävdar den amerikanske

affärsmannen Warren Buffett (Stein, 2006). Kampen inom det kapitalistiska systemet förs tydligen fortfarande uppifrån, oavsett om vi ser det eller inte (jfr Kalb, 2015).

I takt med att samhällsekonomin strukturella tendenser ter sig allt mer ohållbara finns det därför ett förnyat behov av perspektiv som inte bara beskriver hur samhället ter sig från situation till situation. Vi behöver ett perspektiv som involverar strukturella och materiella förhållanden och sätter den rådande ordningen inom parentes utan att reducera människor till passiva åskådare. Vad som behövs är en etnologi som gör ekonomiska förhållanden till en aktiv del av sin analys, men som inte låter dem förklara allt.

För att förstå strukturella ojämlikheter av det slag som skisserats ovan behöver vi en etnologi som å ena sidan studerar hur de relationer som människor tvingas in i för sin försörjning villkorar hur de inrättar sina liv, men som å andra sidan också tar i beaktning den process av meningskapande genom vilken människor kan få syn på sina gemensamma intressen, föreställa sig något annat och gemensamt mobilisera sig för att förändra sina villkor. Det finns som bekant många som tolkat världen, medan det viktiga är att förändra den (jfr Marx, 1888). Givet den ekonomiska utvecklingen och den idag så starka betoningen på hållbarhet, kanske vi inte har något val.

NOTER

¹ Den rikaste tiondelen av svenskarna sitter på ungefär 78 procent av de svenska hushållens samlade förmögenhet. Den rikaste hundradelen står för ungefär 42 procent.

REFERENSER

- Chibber, V., 2017. "Rescuing Class From the Cultural Turn", i *Catalyst*, Volume 1, Issue 1, Spring 2017, *Economic Survey of Sweden 2017*, <https://www.oecd.org/eco/surveys/economic-survey-sweden.htm> 2019-02-05
- Finansinspektionen: *Den svenska bolänemarknaden, 4 april 2018*, https://www.fi.se/contentassets/e50ed7ac94454af191625a898190073b/bolan_2018.pdf
- Kalb, D., 2015. "Introduction: class and the new anthropological holism", i Carrier, J.G. & Kalb, Don, 2015. *Anthropologies of Class – Power, Practice and Inequality*, Cambridge University Press.
- Kosík, K., 1979. *Det konkretas dialektik: En studie i människans och världens problematik*. Göteborg: Röda bokförlaget.
- Lindqvist, M., 1987. *Klasskamrater: Om industriellt arbete och kulturell formation 1880–1920*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Lindqvist, M., 2001. *Is i magen: Om ekonomins kolonisering av vardagen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lindqvist, M., 2012. "Klasskamrater revisited – Om klass i ett diskursteoretiskt perspektiv", i *Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift*, Nr 3–4, 2012.
- Lindqvist, M. & Wikdahl, M., 1982. "Kultur och Klass. En diskussion kring teori och metod i studiet av klassspecifika kulturmönster", i *Nordnytt. Nordisk tidskrift för folklivsforskning*, 13, Mars, 1982.
- Martinsson, L., 2005. "Är klass en kategori bland andra?", i *Olikhetens paradigm: Intersektionella perspektiv på o(jäm)liktetskapande*. Lund: Studentlitteratur.
- Marx, K., 1888. "Teser om Feuerbach", i *Marx Engels Werke*, bd III, s. 533 ff.
- Marx, K., 1932 [1845]. "Die deutsche Ideologie", i *Marx Engels Werke*, bd III, s. 17 ff; Moskva: Marx-Engels-Lenin-Institutet.
- Marx, K. & Engels, F., 1973 [1972]. *Det kommunistiska partiets manifest*. [Ny tr.]. Göteborg: Proletärkultur.
- Olin Wright, E., 2005. *Approaches to Class Analysis*. New York: Cambridge University Press.
- Weber, M., 2019. *Economy and Society: A New Translation*, I. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Scotte, L., 1982. *Slutfiskat*. Diss. Stockholms universitet.
- Society at a Glance 2016 OECD Social Indicators*, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264261488-en.pdf?expires=1549376158&id=id&accname=guest&checksum=00FB0B985DAFB8CAB25746611D52A7B1> 2019-02-05
- Sohl, L. & Molina, I., 2012. "Möjligheten som blivit nödvändighet", i *Fronesis*, 2012, nr 40–41.
- Skarin Frykman, B., 1985. *Från yrkesfamilj till klassgemenskap: Om bagare i Göteborg 1800–1919*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Stein, B., 2006. "In Class Warfare, Guess Which Class Is Winning", i *The New York Times*, Nov. 26, 2006, <https://www.nytimes.com/2006/11/26/business/yourmoney/26every.html> 2019-03-20
- Therborn, G., 2018. *Kapitalet, överheten och alla vi andra: Klassambället i Sverige – det rådande och det kommande*, Lund: Arkiv förlag.
- Tribe, K., "Overview of chapter four", i Weber, Max 2019. *Economy and Society: A New Translation* I. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Wikdahl, M., 1992. *Varvets tid: arbetarliv och kulturell förändring i en skeppsbyggarstad*. Diss. Lund: Lunds universitet.

SUMMARY

From Class Struggle to Social Mobility. Thoughts On The Concept of Class in Swedish Ethnology

(Från klass till klass

Frågor runt klassambällets återkomst)

This is an introduction to a thematic issue on the concept of class, in celebration of Professor Mats Lindqvist, who unfailingly and successfully has argued the relevance of including the social organisation of economic practice and class into Swedish ethnology. In the text, two basic tenets of general class theory are laid out. One drawing from the "historical materialist" and "dialectical", Marxist tradition, and the other from a more "scalar" and "situational", "Weberian" canon. These are then used as analytical tools to understand the development of class studies within the discipline of ethnology. While illustrating how Swedish ethnological studies, with their preoccupation with the situational social construction of meaning has come to prioritise the "scalar" before the "dialectical", the author thus provokingly argues that any substantial critique of the current socio-economi-

cal formation that might have existed within the discipline before, has seemingly diminished.

Keywords: Class, Marx, Weber, capitalism, historical materialism, cultural turn, ethnography.

Daniel Bodén is PhD and senior lecturer at Södertörn University, Huddinge, Sweden. His research concerns the intersection between technology, culture and social change with a specific focus on issues of work and class.